

wetenschappelijkheid. Het leidde zelden tot iets. Manning, vele jaren voorzitter van de begeleidingscommissie en het bestuur, gedroeg zich in het licht van zijn functie begrijpelijk over het algemeen juist heel terughoudend en voorzichtig. In de samenvatting van de discussies komt hij niet als een regelmatig of scherp criticaster naar voren. Maar als hij eenmaal bij een wat gevoelige kwestie (het gratiebeleid ten aanzien van politieke delinquenten en de vraag in hoeverre katholieke dogmatiek daarbij een rol speelde) een oordeel geeft blijkt zijn prestige. 'Manning gaf als oordeel 'niet intelligent' en voor de auteur was dat voldoende aanleiding om de hele passage ... uit zijn tekst te laten vervallen' noteert de samenvatting droog (894).

Een apart geval is voorts C. A. Heshusius. Na scherpe kritiek op deel XIa (Indië) werd hij door De Jong uitgenodigd als meezer (728, noot). Als daar een poging in zat om de kritiek te kanaliseren en Heshusius min of meer aan het project te binden mislukte dat faliekant. Heshusius ging in zijn gram heel wat verder dan bijvoorbeeld I. J. Brugmans en R. C. Kwantes, die hun blijvende bezwaren tegen bepaalde tekstgedeelten expliciet in het Voorwoord bij deel XI opgenomen zagen. Heshusius was zo opgewonden en kwaad over de voorlopige tekst van De Jong over wat toen nog 'oorlogsmisdrijven' van Nederlandse kant in Indië heetten, dat hij zijn medewerking gaf aan het naar buiten brengen van deze hem ter vertrouwelijke kennisgeving gegeven teksten. Hij overtrad daarmee de codes op basis waarvan dit hele proces van meelesen nu juist was gebaseerd, maar zag nimmer het verwerpelijke van zijn houding in. De vraag of dit optreden op de uiteindelijke tekst, die juist op dit punt werd gewijzigd, invloed had zal nimmer beantwoord kunnen worden. De Jong zegt zelf uitdrukkelijk dat dit niet het geval was. Overtuigd door de kritiek, die ook door anderen was uitgeoefend, zou hij deze veranderingen toch hebben aangebracht (1006). Er zijn geen goede redenen om aan zijn oprechtheid te twijfelen. Het komt overeen met zijn bereidheid op tal van punten, vooral van feitelijke aard, in de loop der jaren correcties aan te brengen. Het is weliswaar verleidelijk te wijzen op allerlei andere gevallen, juist ook wanneer het om dit type van gevoelige oordelen ging, waarbij hij van geen wijken wist voor de intern uitgeoefende druk. Maar deze hebben elk hun eigen merites en kunnen derhalve niet echt als 'tegenbewijs' gelden.

Kortom deel XIV 'van De Jong' levert boeiende stof, waarbij ook nog wel mag worden gewezen op het incasseringsvermogen van De Jong, die deze min of meer zelf uitgelokte stroom van kritiek en emotionele uitbarstingen jaar in jaar uit over zich heen moest laten gaan. Het is ook een mooi complement op de delen I tot en met XIII, met ook nog weer enige nieuwe correcties op die eerdere delen, waaronder zelfs correcties op correcties. De hele onderneming lijkt nu dan toch definitief ten einde. Of zou men er geen genoeg van kunnen krijgen bij de SDU en het RIOD en de lijn van het voorkomen dat alleen de visies van De Jong voor het nageslacht bewaard worden consequent willen voortzetten. Net als correcties op correcties zouden dan ook nog reacties op reacties moeten volgen enzovoorts. Het Droste cacao-effect dus, voor wie nog weet heeft van die mooie oude bussen. Het onderwerp leent zich er voor. De bezettingsgeschiedschrijving lijkt voorlopig nog geen einde te nemen en voor elke auteur zal De Jong nog geruime tijd oriëntatiepunt, vraagbaak en te kritiseren autoriteit blijven. Wie weet!

J. C. H. Blom

A. Swijtink, *In de pas. Sport en lichamelijke opvoeding in Nederland tijdens de tweede wereldoorlog* (Dissertatie Vrije Universiteit, Sportwetenschappelijke onderzoekingen XX; Haarlem: De Vrieseborch, 1992, 430 blz., f55,-, ISBN 90 6076 347 5).

Aan de geschiedenis van de sport in Nederland zijn nog maar weinig wetenschappelijke studies gewijd. In de overvloedige geschiedschrijving over Nederland in de bezettingstijd zijn het dagelijks leven en de vrijetijdsbesteding relatief onderbedeeld (al neemt de belangstelling de

laatste jaren toe). Het moge tegen deze achtergrond duidelijk zijn, dat Swijtinks dissertatie over sport tijdens de bezettingstijd zeer welkom is. Het is een kloek boek, gebaseerd op grondig en uitgebreid bronnenonderzoek, helder van stijl en de resultaten worden gezien in het licht van relevante historische vragen. Swijntink heeft een hoge standaard gezet voor volgende studies die op dit terrein hopelijk zullen volgen.

De auteur heeft zijn netten wijd uitgezet. Vele aspecten komen korter of langer aan de orde: de vooroorlogse sportwereld in Nederland, de relaties met Duitsland sinds 1933, het sportbeleid van overheid en bonden tijdens de bezetting, de activiteiten van nationaal-socialistische organisaties ten aanzien van sport, de feitelijke sportbeoefening, de sportpers, de ontwikkelingen in de lichamelijke opvoeding, de naoorlogse zuivering en het herstel van de sportbeoefening (en de organisatie daarvan) na de chaotische laatste oorlogswinter. Ondanks dit kaleidoscopisch karakter is er toch een heldere rode draad. Het centrale thema is namelijk de verhouding tussen sport en politiek. De grondstelling van Swijntink is (en daar heeft hij groot gelijk in), dat de neutraliteitsopvatting aangaande sport (sport en politiek hebben niets met elkaar te maken) een mythe is. Sport en politiek hebben juist heel veel met elkaar te maken. Deze invalshoek brengt ook als vanzelfde bestuurders van de sportbonden, die over het algemeen juist de dragers van deze mythe waren, in het centrum van de belangstelling van de auteur.

De hoofdlijn van het betoog is als volgt samen te vatten. In de jaren voor de oorlog leefde het overgrote deel van de sportwereld en wel in het bijzonderde meeste vooraanstaande bestuurders van sportbonden in de ban van deze neutraliteitsmythe. Men zag sport bij voorkeur als iets meer verhevens dan de politiek. Helaas werd sport in de samenleving zwaar ondergewaardeerd. Pogingen daarin verbetering te brengen hadden weinig succes. De sterke opwaardering van de sport in Duitsland na 1933 leidde tot een positieve opvatting over wat daar gebeurde. Tijdens de bezetting voerden de nieuwe autoriteiten een voor de sport gunstige politiek, waarbij het ideologische element vooralsnog op de achtergrond bleef (al was dat element er als men goed keek wel). De bestuurders maakten gretig gebruik van de geboden kansen en werkten daarbij dikwijls intensief met de bezetter samen in de overtuiging voor een niet-politiek ideaal te werken. De sportbeoefening bloeide als nooit tevoren.

Deze populariteit van de sport diende verscheidene doelen: voor grote delen van de bevolking was het een uitlaatklep voor spanningen, de stabiliteit in de samenleving (orde en rust) werd er groter door en de sportwereld als geheel (en dus de bestuurders) verwierf groter prestige. In deze omstandigheden werd een al ouder dispuut in de sportwereld gemakkelijk en met behulp van de autoriteiten beslecht ten gunste van de voorstanders van eenheids-sportbonden per tak van sport. De verwijdering van de joden uit de Nederlandse sportwereld stuitte ondertussen op weinig tegenstand. Men was er over het algemeen geen voorstander van, maar beschouwde het als een onontkoombaar bijeffect van de ontwikkelingen op politiek terrein en niet als een element van het sportbeleid zelf. Na de oorlog leidde dit alles voorde betrokkenen nauwelijks tot problemen. Van de zuivering hadden alleen de notoire nationaal-socialisten last en die waren in de sportwereld even dun gezaaid als in de samenleving als geheel.

Karel Lotsy, zowel voor, tijdens als na de bezettingstijd een zeer vooraanstaand man in de Nederlandse sportwereld kan worden gezien als het prototype van de sportbestuurder, die zo zeer Swijntinks belangstelling heeft. De auteur probeert Lotsy enerzijds zoveel mogelijk van uit zijn eigen idealen, ambities en percepties te begrijpen en in zijn handelen te beschrijven. Anderzijds neigt hij er toe hem te verwijten de mythe van de neutraliteit van de sport te hebben aangehangen. In het bijzonder als de zuivering van Lotsy aan bod komt, is dat het geval. De zuiveringscommissie had naar het oordeel van Swijntink veel scherper moeten analyseren hoe ver Lotsy wel was gegaan en met welke effecten. Swijntink spreekt nog net geen expliciete politiek-morele veroordeling uit. Impliciet doet hij dat overduidelijk.

Vooral aan het einde van het boek snijdt de auteur een aantal van de discussiepunten uit de bezettingsgeschiedschrijving aan. Hij probeert dat genuanceerd te doen en maakt daarbij interessante opmerkingen. Toch is hij in deze passages wat minder op dreef en vooral minder helder dan in zijn vlot lopende relaas van de gebeurtenissen. Niet erg helder acht ik bijvoorbeeld zijn concluderende alinea's over het vraagstuk van continuïteit en verandering. Hij begint die passage met te stel len, 'dat de Tweede Wereldoorlog een waterscheiding vormt in de verhouding tussen sport (en lichamelijke opvoeding) en overheid' (340). Maar hij eindigt met: 'Zoals ook uit het onderstaande moge blijken organiseerde de reguliere sport zich na de bezetting voor een belangrijk deel op dezelfde wijze als ze voor de oorlog had gedaan—aanzetten tot vernieuwing smoorden in de kiem' (341). Een dergelijke (ogenschijnlijke?) tegenstelling meen ik te zien in de volgende zin: 'Van het begin van de bezetting werd door de Nederlanders duidelijk onderscheid gemaakt tussen de 'goeden' en 'fouten' [deden *de* Nederlanders dat nu werkelijk vanaf het begin?; ik zou daar de bewijsvoering nog wel eens van willen zien J.C.H.B.] — de meeste Nederlanders waren evenwel 'goed' noch 'fout' en kwamen doorgaans ook niet in een positie om hiertussen expliciet een keuze te maken' (354).

Aan de waarde van het boek als geheel doet dit echter nauwelijks afbreuk. Het is te hopen dat Swijtink en/of anderen nog verdere bijdragen zullen leveren op dit boeiende en belangrijke terrein van de sportbeoefening (en de lichamelijke opvoeding, die er wat bekaaid afkomt vergelijkenderwijs) tijdens de bezettingstijd, want er zijn nog vele aanvullende vragen te stellen, die de auteur in dit boek niet meer kon behandelen. Zelf zou ik bijvoorbeeld graag meer weten hoe dat nu precies ging met de feitelijk sportbeoefening vooral naar mate de tijd vorderde. Ik leer van Swijtink dat Fanny Blankers-Koen in 1943 en 1944 vijf wereldrecords (deels in *yards* gemeten!) verbeterde (117 en 348). Hoe ging dat eigenlijk met de internationale communicatie over wereldrecords in 1944? Al even intrigerend is het landskampioenschap dat de als linkse verzetshaard bekend staande Volewijckers in 1944 behaalde door in de beslissende wedstrijd tegen VUC de befaamde Bertus de Harder uit te schakelen met twee mud aardappelen (372, noot 20). Een heel ander chapter is de betekenis die de vorming van eenheidsbonden per tak van sport, die na de bevrijding gehandhaafd bleven, uit verzuilingsoogpunt had zolang de afzonderlijke clubs nog in zeer groten getale RK, PC of 'neutraal' bleven (sportbeoefening op sociaal-democratische basis was altijd zeer beperkt van omvang).

Kortom: dit boek is niet alleen als zodanig zeer de moeite waard, het is ook een aansporing tot verdere studie. Aan de slag!

J. C. H. Blom

M. van den Wijngaert, *Nood breekt wet. Economische collaboratie of accommodatie. Het beleid van Alexandre Galopin, gouverneur van de Société Générale tijdens de Duitse bezetting (1940-1944)* (Tielt: Lannoo, 1990, 172 blz., ISBN 90 209 1863 X).

De Belgische historici hebben reeds vroeg een bijzondere wetenschappelijke belangstelling getoond voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog. Met het oog op de stimulering van het onderzoek op dit gebied hebben ze zelfs een 'Navorsings- en studiecentrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog' te Brussel opgericht. Aanvankelijk hadden de historici vooral aandacht voor de militaire en politieke aspecten van het oorlogsgebeuren: de studie van de economische collaboratie ontbrak volledig. Die tijd is gelukkig voorbij. Sinds het einde van de jaren zeventig is de aandacht voor het bijzondere vraagstuk van de oorlogsgeschiedenis aanzienlijk toegenomen. Het boek over Alexandre Galopin, dat hier ter bespreking voorligt, is er een recente illustratie van.

Galopin, gouverneur van de Société Générale, en twee andere vooraanstaande figuren van de